

KLP PIRMAIS PĪLĀRS: I – LAUKSAIMNIECĪBAS PRODUKTU TIRGU KOPĪGĀ ORGANIZĀCIJA (TKO)

TKO nodrošina satvaru KLP paredzētajiem tirgus pasākumiem. Secīgu reformu rezultātā 21 TKO 2007. gadā tika apvienota vienā TKO, kas attiecas uz visiem lauksaimniecības produktiem. Vienlaikus KLP pārskatīšana ir pakāpeniski to vairāk orientējusi uz tirgu un samazinājusi intervences līdzekļu darbības jomu. Tie pašlaik tiek uzskatīti par drošības tīklu, kas izmantojams tikai krīzes situācijā.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 38.–44. pants, Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) Nr. 1308/2013](#), Padomes [Regula \(ES\) Nr. 1370/2013](#) un Eiropas Parlamenta un Padomes [Direktīva \(ES\) 2019/633](#).

IZKLĀSTS: NO 21 TKO UZ VIENU TKO

TKO ir bijusi kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) pamatelements kopš tās izveides – faktiski tirgu kopīgās organizācijas satvarā tika ieviesti dažādi tirgu atbalsta režīmi atkarībā no lauksaimniecības nozares.

TKO tika izveidota, lai sasniegtu KLP mērķus (LESD 40. pants) un jo īpaši lai stabilizētu tirgus, nodrošinātu pienācīgu dzīves līmeni lauksaimniekiem un palielinātu lauksaimniecības ražīgumu. TKO attiecas uz produktiem, kas minēti LESD I pielikumā. Tā ietver virkni mehānismu saistībā ar šo produktu ražošanu un tirdzniecību Eiropas Savienībā. Šie mehānismi nodrošina garantijas, kas atšķiras atkarībā no attiecīgo produktu īpašībām. TKO tirgus pasākumi ir KLP pirmā pīlāra daļa.

Līdz 2007. gadam, kad spēkā stājās vienotā TKO ([Padomes Regula \(EK\) Nr. 1234/2007](#)), vienlaikus pastāvēja 21 atsevišķa TKO, un katra no tām tika regulēta ar atsevišķu pamatregulu. Sākotnēji TKO galvenokārt balstījās uz garantētajām cenām, bet šīs garantijas tika pakāpeniski samazinātas un sākumā pilnīgi un vēlāk daļēji kompensētas, piešķirot tiešo atbalstu. Pēc 2003. gada reformas (sk. [3.2.3.](#)) lielākā daļa tiešā atbalsta, kas bija iekļauts dažādās TKO, tika pakāpeniski atsaistīts no ražošanas (ieviešot vienreizējā maksājuma sistēmu) un pārcelts no regulām par TKO vispirms uz [Regulu \(EK\) Nr. 1782/2003](#) un pēc tam – pēc “veselīguma pārbaudes” pieņemšanas – uz [Regulu \(EK\) Nr. 73/2009](#).

Tādējādi ar šo reformu virkni tika būtiski mainīti intervences mehānismi, ko pašlaik uzskata par drošības tīklu, proti, tos izmanto tikai ar nopietniem tirgus traucējumiem saistītu krīžu gadījumā. Attiecībā uz cenu atbalsta pasākumiem tika saglabātas

vienīgi intervences cenas (garantētas cenas, par kurām zemāka cenu līmeņa gadījumā dalībvalstu iecelta intervences struktūra iegādājas saražotos produktus un tos uzglabā). Intervences apjoms tika būtiski samazināts (sk. turpmāk sadaļu par to, kā tiek finansēta TKO).

JAUNĀ TKO PĒC 2013. GADA

Ar TKO saistītie noteikumi ir īpaši sarežģīti: TKO pamatregulā ir 232 panti, un tiem vēl jāpievieno daudzie deleģēto aktu un īstenošanas aktu noteikumi.

TKO sastāv no iekšējās sadaļas (tirgus intervences pasākumi un noteikumi par tirgvedību un ražotāju organizācijām) un ārējās sadaļas, kas attiecas uz tirdzniecību ar trešām valstīm (importa un eksporta sertifikāti, ievadmuita, tarifa kvotu pārvaldība, eksporta kompensācijas utt.). TKO attiecas arī uz konkurences noteikumiem, ko piemēro uzņēmumiem, un noteikumiem par valsts atbalstu. Tā ietver arī vispārējus noteikumus par ārkārtas pasākumiem (cita starpā cenu svārstību vai citu notikumu izraisītu tirgus traucējumu novēršanas pasākumi, tirgus atbalsta pasākumi dzīvnieku slimību uzliesmojuma un tādos patērētāju uzticēšanās zaudēšanas gadījumos, kuru pamatā ir sabiedrības, dzīvnieku vai augu veselības apdraudējums, kā arī citi saskaņoti pasākumi būtisku tirgus svārstību laikā) un jaunu rezerves fondu, kas paredzēts krīžu novēršanai lauksaimniecības nozarē.

Šī rezerve ir jauns instruments, kas izveidots nozares atbalstam tādu krīžu gadījumā, kuras skar ražošanu vai izplatīšanu. To veido katru gadu, ar finanšu disciplīnas mehānismu piemērojot samazinājumu tiešajiem maksājumiem ([Regula \(ES\) Nr. 1306/2013](#)). Finanšu disciplīnu piemēro vienīgi tiešajiem maksājumiem, kas pārsniedz 2 000 EUR. Katru gadu, ja rezerve nav izmantota, to izmaksā atpakaļ lauksaimniekiem. Laikposmam no 2014. gada līdz 2020. gadam rezerve ir sadalīta septiņās vienādās daļās, kas ir 400 miljoni EUR gadā (proti, kopējā summa ir 2,8 miljardi EUR). Krīzes rezervi var izmantot, lai finansētu ārkārtas pasākumus tirgus traucējumu novēršanai.

Ir pārskatītas valsts intervences un privātās uzglabāšanas atbalsta sistēmas, lai uzlabotu to reaģēšanas spēju un efektivitāti. Intervences periods sviestam un vājpiena pulverim ir pagarināts par vienu mēnesi; ir paredzēts piena un vājpiena pulvera automātisks iepirkums noteiktu robežvērtību pārsniegšanas gadījumā; attiecībā uz sviestu maksimālais apjoms iepirkšanai par fiksētu cenu ir palielināts līdz 50 000 tonnām; turklāt attiecībā uz noteiktiem sieriem ar aizsargātu cilmes vietas nosaukumu (ACVN) vai aizsargātu ģeogrāfiskās izcelsmes norādi (AĢIN) var saņemt privātās uzglabāšanas atbalstu.

Kas attiecas uz piedāvājuma kontroles pasākumiem, cukura kvotu režīms beidza darboties 2017. gada 30. septembrī. Ir ieviests jaunu stādījumu atļauju piešķiršanas režīms 2016.–2030. gadam. Vīnogulāju stādīšanas atļauju skaitu varēs palielināt ne vairāk kā par 1 % gadā.

Piena nozares kvotas, kā plānots, beidza darboties 2015. gada 31. martā. "Piena nozares tiesību aktu minipaketes" noteikumi attiecībā uz līgumattiecībām piena un piena produktu nozarē ([Regula \(ES\) Nr. 261/2012](#)) ir iestrādāti jaunajā regulā. Tie paredzēti, lai palielinātu piena ražotāju ietekmi sarunās piegādes ķēdē. Tie ļauj

dalībvalstīm noteikt par obligātu rakstisku līgumu slēgšanu starp lauksaimniekiem un piena pārstrādātājiem. Noteikumi arī dod iespēju lauksaimniekiem ar ražotāju organizāciju starpniecību kolektīvi risināt sarunas par līgumiem. Ražotāju organizācijas var regulēt arī ar ACVN/AĢIN marķētā siera piedāvājumu.

Turklāt ir pagarināts to programmu darbības termiņš, kuras paredzētas augļu un piena patēriņa veicināšanai skolās, un programmai augļu patēriņa veicināšanai skolās piešķirtais ikgadējais budžets ir palielināts no 90 miljoniem EUR līdz 150 miljoniem EUR. Ar [Regulu \(ES\) 2016/791](#) ir uzlabota šo programmu darbība.

Ir paplašināti noteikumi par ražotāju organizācijām, ražotāju organizāciju apvienībām un starpnozaru organizācijām, ietverot visas nozares, lai palielinātu lauksaimnieku ietekmi sarunās. To finansējums tiks ņemts no lauku attīstībai paredzētajiem līdzekļiem. Turklāt ražotāju organizācijas olīveļļas, laukaugu un liellopu un teļa gaļas ražošanas nozarēs var savu locekļu vārdā piedalīties kolektīvās sarunās, ievērojot konkrētus nosacījumus. Dažos gadījumos Komisija var atļaut atzītām ražotāju organizācijām, to apvienībām un atzītām starpnozaru organizācijām veikt pagaidu pasākumus tirgus stabilizēšanas nolūkā (piemēram, izņemšanu no tirgus vai uzglabāšanu privātās noliktavās).

Jaunajā regulā ir saglabātas kompensācijas eksportam uz trešām valstīm, taču vienīgi attiecībā uz noteiktiem produktiem un tad, ja iekšējā tirgus apstākļi atbilst tiem apstākļiem, kuri paredzēti ārkārtas pasākumu piemērošanai.

KLP saskaņošana ar Lisabonas līgumu (jo īpaši jautājumi saistībā ar LESD 43. panta 3. punkta piemērošanu, saskaņā ar kuru lēmumus pieņem vienīgi Padome) bija sarežģīts jautājums sarunās par TKO reformu. Līdz ar to vairāki pasākumi attiecībā uz valsts intervenci un privāto uzglabāšanu, skolu apgādes programmām, eksporta kompensācijām un cukura ražošanas nozari tagad ir ekskluzīvā Padomes kompetencē (Regula (ES) Nr. 1370/2013) (sk. [3.2.1.](#)).

TKO FINANSĒŠANA

TKO tiek finansēta no Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda (ELGF) līdzekļiem. Tirgus intervences pasākumi 2018. gadā kopā veidoja aptuveni 2,7 miljardus EUR jeb 6,1 % no ELGF izdevumu kopsummas. 1. tabula skaidri parāda, ka eksporta kompensāciju apjomi ir krasi samazinājušies.

1. tabula. ELGF izdevumi saistībā ar intervenci lauksaimniecības tirgos (miljonos EUR)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Uzglabāšana	93,6	- 194,6	17,4	25,1	5,1	18,4	52,4	27,6	182,3
Eksporta kompensācijas	385,1	179,4	146,7	62,4	4,5	0,3	0,6	0,0	0,1
Citi tirgus pasākumi	3 454,8	3 428,3	3 344,5	3 217,2	2 579,6	2 698,0	3 185,2	3 061	2 527,1

Kopā	3 933,5	3 413,1	3 508,6	3 304,7	2 589,2	2 716,7	3 238,2	3 088,6	2 709,4
------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

Avots: Komisijas finanšu ziņojumi Eiropas Parlamentam un Padomei.

Tirgus pasākumi – pretēji tiešajam atbalstam un atbalstam lauku attīstībai – netiek priekšfinansēti no valsts budžeta. 2014.–2020. gadā ES tirgus politikai pieejamajiem līdzekļiem, iekļaujot rezervi krīzes situācijām, vajadzētu veidot aptuveni 4 % (17,5 miljardus EUR) no kopējā KLP budžeta.

TKO ir nācies izmantot saistībā ar krīzēm piena, cūkgaļas un augļu un dārzeņu nozarē. 2016. gada martā Komisija sāka pirmoreiz piemērot vienu no ārkārtas pasākumiem (saskaņā ar TKO regulas 222. pantu), ļaujot ražotāju organizācijām, starpnozaru organizācijām un kooperatīviem piena nozarē noslēgt brīvprātīgas vienošanās par ražošanas ierobežošanu. Šis lēmums papildināja valsts atbalsta pagaidu palielinājumu un intervences robežvērtības dubultošanu attiecībā uz vājpiena pulveri un sviestu. Visbeidzot, 2016. gada septembrī pieņemtais pasākumu kopums paredzēja ES mēroga shēmu nolūkā veicināt piena ražošanas apjoma samazinājumu (150 miljoni EUR), koriģējošu piesaistīto atbalstu, kas dalībvalstīm jānosaka un jāīsteno, vadoties pēc Komisijas ierosināta saraksta (350 miljoni EUR, ko dalībvalstis var papildināt ar valsts finansējumu līdzvērtīgā apjomā), tehniskus pasākumus, kuru mērķis ir nodrošināt zināmu elastīgumu (piemēram, saistītā atbalsta jomā), atbalstu likviditātes nodrošināšanai un drošības tīkla mehānismu pastiprināšanu (intervences pasākumu un privātās uzglabāšanas atbalsta vājpiena pulverim pagarināšana). Krīzes situācijām paredzētā rezerve pagaidām nav izmantota.

2016. gada novembrī savu galīgo ziņojumu iesniedza darba grupa, kas tika izveidota 2016. gada janvārī nolūkā pārdomāt turpmāko politiku lauksaimniecības tirgus jomā. Eiropas Parlaments ir ņēmis vērā darba grupas ieteikumus, iesniedzot papildu grozījumus attiecībā uz *Omnibus* regulas priekšlikumu ([COM\(2016\)0605](#), 2016. gada novembris), kas sagatavots saistībā ar daudzgadu finanšu shēmas 2014.–2020. gadam vidusposma pārskatīšanu (sk. [3.2.9.](#)). Oktobrī tika panākta vienošanās ar Padomi, un 2017. gada decembrī publicēts pieņemtais teksts ([Regula \(ES\) 2017/2393](#)).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

“Piena nozares tiesību aktu minipakete” ([Regula \(ES\) Nr. 261/2012](#)) bija pirmais lauksaimniecības tiesību akts, ko Eiropas Parlaments un Padome pieņēma saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru.

TKO bija viens no pretrunīgākajiem jautājumiem sarunās par jauno KLP. No četrām ar KLP saistītām regulām, par kurām tika balsots 2013. gada marta plenārsesijā, viedokļi visvairāk atšķīrās balsojumā par TKO regulu (to visbeidzot pieņēma ar 375 balsīm par un 277 pret). Tas lielā mērā bija tāpēc, ka šī regula skar īpaši jutīgus jautājumus, piemēram, lauksaimniecības tirgu regulējumu, konkurences noteikumu piemērošanu lauksaimniecībai un iestāžu funkcijas KLP īstenošanā (jo īpaši attiecībā uz LESD 43. panta 3. punktu). Parlaments kā viens no likumdevējiem ir ietekmējis jauno regulu. Piemēram, Parlaments ir atbalstījis kviešu atjaunotu iekļaušanu intervencei atbilstīgo produktu sarakstā, kvantitatīva ierobežojuma palielināšanu valsts intervencei attiecībā uz sviestu (50 000 tonnu salīdzinājumā ar 20 000 tonnām

Komisijas priekšlikumā), ACVN/AĢIN sieru iekļaušanu to produktu sarakstā, kuri var saņemt privātās uzglabāšanas atbalstu, ES finanšu palīdzības maksimālā apjoma palielināšanu ražotāju organizācijām vai ražotāju organizāciju apvienībām augļu un dārzeņu ražošanas nozarē, cukura kvotu režīma pagarināšanu līdz 2017. gadam un atļauju piešķiršanas sistēmas vīnogulāju stādīšanai saglabāšanu pēc stādīšanas tiesību režīma darbības beigām.

Turklāt Parlaments cieši seko tam, kā Komisija izstrādā deleģētos aktus, kas attiecas uz TKO, lai nodrošinātu to atbilstību reformas laikā panāktajam politiskajam kompromisam. Parlaments var iebilst pret šiem tiesību aktiem, un dažos gadījumos Komisija var tādēļ atcelt konkrēto aktu (sk. [3.2.1.](#)).

Parlaments arī cieši seko līdzī pasākumiem, kas pieņemti, lai cīnītos pret krīzi lauksaimniecības nozarē.

Visbeidzot, lai papildinātu TKO regulu, 2019. gada aprīlī (pēc tam, kad Parlaments martā pieņēma rezolūciju par šo tematu [[P8_TA\(2019\)0152](#)]) tika publicēta [Direktīva \(ES\) 2019/633](#) par negodīgu tirdzniecības praksi starpuzņēmumu attiecībās lauksaimniecības un pārtikas piegādes ķēdē. Lai apkarotu praksi, kas ir pretrunā labticībai un godprātībai vai ko viens tirdzniecības partneris vienpusēji uzspiež otram, jaunajā direktīvā ir noteikts minimālais saraksts ar aizliegtas negodīgas tirdzniecības prakses veidiem attiecībās starp pircējiem un piegādātājiem lauksaimniecības un pārtikas piegādes ķēdē.

Albert Massot
02/2020

